

ЖАНРОВА ТА ТЕМАТИЧНА ПАЛІТРА ЖУРНАЛУ «КВІТКА. НАСТИНА ЧИТАНКА»

У статті розглянуто жанрову специфіку журналу «Квітка. Настина читанка», визначено тематичний контекст та цільову аудиторію. Проаналізовано типоформуючі ознаки та окреслено змістове наповнення часопису. Акцентовано увагу на відмінностях у комунікативній структурі сучасного дитячого журналу та авторського журналу «Квітка. Настина читанка», провідними функціями якого були культурно-просвітницька та виховна. Детально розглянуто такі риси журналу, як розмаїтість жанрово-видової палітри, відсутність усталеного формату всіх номерів журналу, насиченість ілюстративним та розважальним матеріалом, дидактизм.

Ключові слова: дитячий журнал, рубрика, читацька адреса, нарис, замітка.

Дитячий журнал є одним із головних засобів соціокультурної комунікації, він розглядається як багатофункціональний соціальний інститут, що має розважальну, просвітницьку, виховну, соціологізуючу, керуючу та інші функції. Тематичний та жанровий простір дитячого журналу відображає широкий спектр соціально-культурних характеристик реальності дорослих та дітей.

Основними умовами реалізації цільового призначення дитячого журналу є розмаїтість жанрової палітри видання та доступність її змістового наповнення. Рівень сприйняття того чи іншого текстового матеріалу залежить від тематики та обраного жанру. Борис Грінченко докладав чимало зусиль для залучення дітей до читання, тому засобом атракції в журналі слугували казки, байки, вірші, пісні, приказки, оповідання повчального характеру, описи, невеличкі науково-популярні статті, жартівливі вкраплення, енциклопедичні довідки, замітки, фотокартки, вирізки з листівок, головоломки.

Через жанрову й тематичну спрямованість відбувається спілкування з читачами, що визначає комунікативну структуру видання. Комунікативна стратегія полягає в такому розгортанні тези, за допомогою якої не лише можна якнайкраще розкрити зміст, а й вплинути на ситуацію. Характер жанрової структури та її склад безпосередньо позначаються на зовнішньому вигляді видання. Жанрова різноманітність дитячого журналу разом із якісним набором та глибоким чи офсетним друком надає йому святкового вигляду.

Існує низка характерних ознак, якостей, які визначають схожість і відмінності видів і типів журналів. Важливим явищем у цьому процесі є соціальні чинники, які створюють умови для виникнення нових типів журнальної дитячої продукції, визначають типоформуючі ознаки: видавець,

мета і завдання журналу та читацька аудиторія. Саме ці три ознаки в різній послідовності свого впливу і створюють тип видання. Вони тісно між собою пов'язані, але кожна з них може бути первісною при формуванні типу видання. До вторинних типологічних ознак належать: авторський склад, оформлення, жанри друкованих матеріалів, внутрішня структура. Під внутрішньою структурою журналу слід розуміти принцип розміщення матеріалів безпосередньо всередині видання, тобто принцип поділу на розділи й рубрики, їх характер і методи подання, а також співвідношення між ними за обсягом. На них впливають типоформуючі ознаки. Залежно від мети видання й читацької аудиторії обирається відповідне оформлення, склад авторів, жанри матеріалів [1, 52]

У теоретичних працях М. Феллера, В. Різуна, К. Серажим та ін. [4] журналістський твір будь якого жанру визначається як комунікативно-психологічне явище, складний акт мовної комунікації. Виходячи з сучасних принципів класифікації періодики, призначеної для дитячої аудиторії, необхідно для характеристики журналів використовувати такі критерії: тип видання, цільова аудиторія, цілі та функції, особливості редакційної політики, цільове призначення, масштаб розповсюдження. До важливих складових типологічної характеристики сучасні дослідники відносять також періодичність виходу видання, формат, тираж і низку інших чинників.

У зв'язку з цим слід відзначити, що рукописний журнал «Квітка. Настина читанка» кардинально відрізняється від сучасних параметрів. Загальні типологічні характеристики, тематична та жанрова структура журналу мають індивідуальний, особливий характер. Журнал можна характеризувати як спеціалізований, призначений для конкретної цільової аудиторії. Основними функціями рукопису були культурно-просвітницька та виховна. Журнал авторський, і саме Борис Грінченко визначав змістове наповнення номера, ретельно підбираючи змістове наповнення. Розміщені в журналі матеріали носили в основному духовно-моральний, повчальний, естетичний характер. Журнал популяризував науку на певному етапі розвитку, розширював кругозір, допомагав у навчанні, служив засобом розваги.

Слід відзначити, що Борис Грінченко не притримувався одного загальноприйнятого формату всіх номерів журналу, мінялися рубрикації, тематична, жанрова палітра. Також не було сформовано загальної структури, журнал насичений ілюстративним та розважальним матеріалом, запропоновані твори відрізняються дидактизмом.

У кожному номері Борис Грінченко шукав нові засоби зацікавлення дитини, способи і прийоми залучення дитячої аудиторії до журналу, звертався до художніх традицій минулого, активно використовував те нове, що з'являлося в українській та європейській традиції.

Журнал «Квітка. Настина читанка» відрізняється розмаїтістю жанрово-видової палітри: казки (народні, літературні; чарівні, наукові, про тварин, соціально-побутові; стилізація), загадки, повісті-казки, пізнавальні оповідання, легенди та історії, поезії, інтелектуально-розважальні завдання та ігри (головоломки) різного роду завдання.

Тематика журналу різноманітна: Хто? Що? Як? Де? Коли? й Чому? Навіщо? Через змістове наповнення можна почерпнути енциклопедичні знання про навколишній світ, природні явища, навчитися слідкувати за собою, познайомитися із правилами поведінки й етикету спілкування, почитати казки народів світу, авторські художні твори Бориса Грінченка. Не можна забувати, що тематична спрямованість має відображати пізнавальний і виховний потенціал періодичних журнальних видань для дітей. У тематиці відпрацьовано різні сторони життя суспільства, моральні позиції, суспільний ідеал, що впливає на характер предмету літератури для дітей [6].

Дітям дошкільного віку вже доступні твори багатьох жанрів і видів літератури – вірші, казки, легенди, оповідання, загадки тощо. Така різноманітність не перевтомлює дитини, не знеохочує її до читання (слухання), а навпаки – приваблює, пробуджує допитливість, стимулює розвиток пізнавального інтересу [3, с. 277–287].

У кожному номері «Квітки. Настині читанки» [2] Борис Грінченко вміщує чимало змістовних і повчальних матеріалів. Пізнавальне значення для маленьких читачів мають фантастичні казки та казки про тварин (№ 1 «Кошеня», № 2 «Жаба», «Вовк і коза», «Теля», № 3 «Лисиця та журавель», № 6 «Кізенька», № 9 «Галка та голуби», № 11 «Бузько», «Швидка робота», № 14 «Про горобця та ластівку», № 15 «Лев та миша»)

Головні теми журналу – доброта, щирість, любов до Бога, України, батьків, уважне ставлення до своїх друзів, повага до старших, шана до історичної минувшини. Тому не випадковою є присутність байок (№ 1 «Вовк і лисиця», № 4 «Вовк і собака», № 6 «Чиж та голуб», № 7 «Лебідь та гуси», № 10 «Ведмежий суд», № 16 «Крюк»).

Значна роль у формуванні світоглядних та духовних позицій дитини відводиться читанню. Саме в процесі осмислення прочитаного, вироблення власних суджень щодо описаних подій та ставлення до літературних героїв формується система ціннісних пріоритетів дитини, які знаходять своє місце в її поведінці.[5, с. 125].

Достатньо уваги приділено матеріалам пізнавального характеру, так Борис Грінченко залучає науково-популярні статті про тварин (№ 3 «Слін», № 4 «Лев», № 5 «Ведмідь», № 6 «Лисиця», № 7 «Лебедь», № 8 «Кит», № 9 «Папуга», № 10 «Олень», № 10 «Теля», № 15 «Метелик», № 19 «Носорожець та тигр», № 21 «Черепаха»), присутні також статті загальнорозвиваючого характеру, де розглядається певна проблема, звучить заклик брати участь у її вирішенні (№ 7 «Земля та вода», № 8 «Куди тече вода», № 9 «Дощ», № 13 «Сагара», № 14 «Про землю», № 15 «Альпи», № 16 «Чотири боки світу», № 17 «Про народи та землі», № 19 «Яблуні», № 21 «Про одягу», № 22 «Про одягу з бавовни»).

Значну увагу приділяє Грінченко оповіданням повчального характеру, щоб кожна дитина з журналу могла почерпнути для себе якнайбільше, зростала працюютою, відповідальною, сумлінною, мала глибоке уявлення про добро і зло, вміла відстоювати правду, нікого не кривдила (№ 1 «Як дівчата гулялись», № 5 «Брехун», № 6 «Про вередливого», № 18 «У снігу»).

Прагнення дедалі більше пізнавати навколишній світ стимулюють цікаві загадки. У журналу є як прості загадки, де слово-відповідь виступає останньою римою строфи, так і складніші, описові, також Грінченко використовує власні загадки, в яких розкриває не дуже гарну поведінку Насті, таким чином наштовхуючи її на усвідомлення власних помилок. Вони подаються переважно на останніх сторінках (№ 6, № 21, № 22). Окрім загадок, розумову активність маленьких читачів журнал стимулює через інтелектуально-розважальні завдання, головоломки (№ 2, № 9).

Для розвитку естетичного і літературного смаку Борис Грінченко активно залучає чималу кількість українських віршів, таким чином виховуючи доньку в національно-патріотичному дусі (№ 2 «Зіма», «Мій кіт», «Качка», № 5 «Садок вишневий коло хати», № 7 «Лебеді», № 8 «Бабуся», № 8 «Кобзарь та поведарь», № 9 «Перепеличка», «На полі», «Жук», № 10 «Про те, що буде», № 12 «Учітеся брати мої», «Весна», «Гічка», «Наша дума, наша пісня», № 13 «Сирота», № 14 «Явір», № 17 «Рясно цвітуть у садочку», «Село», «Весна» № 20 «Пташка»).

Особливі жанри журналу – замітка, новини, жартівливі пісні про Настю, що характеризують поведінку, успіхи, бажання дитини. В жартівливій формі батько виховує доньку, здійснюючи комунікаційно-індивідуальний підхід (замітки про Настю № 2, № 3, № 5, № 6, № 7, № 16; новини про Настю № 9, № 10; жартівливі пісні про Настю № 8). Також простежуються в окремих випусках журналу пісні різної тематики – від сумних до жартівливих (№ 2 «Зузуля», «Ой у полі могила», № 8 «Пісня про Настю»). Цікавим є прийом переплетення опису з короткими художніми творами, що дає змогу закріпити нові знання, поглибити засвоєні (№ 3, № 9, № 10, № 13, № 15). Зміст журналу є гармонійним поєднанням пізнавальних елементів змістового наповнення, спонукальних та емоційних елементів. Він інформує, навчає і розвиває, виховує і водночас залишається для дитини цікавим і головне – бажаним об'єктом читання.

Таким чином рукописний дитячий журнал «Квітка. Настина читанка» Бориса Грінченка може розглядатися як поліфункціональна соціальна комунікація між дорослим і дитиною. Різноманітна жанрово-тематична спрямованість демонструє не лише виховну мету, а й інформаційно-розвиваючу. Домінантними комунікативними орієнтирами виступають культурно-просвітницький, ідеологічний, популяризаторський. У журналі порушені різноманітні тематичні формати, такі як історико-патріотичний, духовний, родинний, релігійний, моральний, етикетний, природничо-пізнавальний, етнографічний, культу дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончарова Н. А. Композиция и архитектоника книги / Н.А. Гончарова. – М.: Книга, 1977. – 186 с.
2. Квітка. Настина читанка. – Ч. I, II, 1890–1891 рр., 100 арк., ІРНБУ ім. В. І. Вернадського НАН України [ф. I, од. зб. 31505].
3. Кіт Н. Національне періодичне видання для дошкільників: жанрово-

видова палітра та її змістове наповнення / Н.Кіт // Збірник праць НДЦ періодики / За ред. М. М. Романюка. – Л., 2002. – Вип. 10. – С. 277–287.

4. Різун В. Системи масової комунікації / В. Різун [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=3>.

5. Семчук С. Вплив засобів масової інформації на духовний розвиток особистості / С. Семчук. – Умань, 2010. – С. 125.

6. Соловьева, И. Периодические издания: что читают наши дети / И. Соловьева [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://besthost.ru>.

В статье рассматривается жанровая специфика журнала «Квитка. Настина читанка», определяются тематический контекст и целевая аудитория. Проанализированы типоформирующие признаки и очерчено содержательное наполнение журнала. Акцентировано внимание на различиях в коммуникативной структуре современного детского журнала и авторского журнала «Квитка. Настина читанка», ведущими функциями которого были культурно-просветительская и воспитательная. Подробно рассматриваются такие черты журнала, как разнообразие жанрово-видовой палитры, отсутствие устоявшегося формата всех номеров журнала, насыщенность иллюстративным и развлекательным материалом, дидактизм.

Ключевые слова: детский журнал, рубрика, читательский адрес, очерк, заметка.

The article deals with the issues of genre of the magazine “Kvitka. Nastyrna Chytanka”, its thematic context, the readers at whom the magazine is aimed, its type-forming characteristics and its content. Specific attention is paid to the difference between the communicative structure of modern magazine for children and that of the magazine “Kvitka. Nastyrna Chytanka”. The latter’s main functions were culture-educational and didactic.

Such features of the magazine as the variety of genres, unique format of each issue, high content of illustrative and entertaining material and didacticism are studied in detail.

Key words: magazine for children, column, reader’s address, story, article.